

Švč. Mergelės Marijos apsireiškimai: sociologinė analizė

Darius Liutikas

Lietuvos socialinių tyrimų centras
Lithuanian Social Research Centre
darius.liutikas@gmail.com

Santrauka. Pagrindinis straipsnio tikslas – aptarti socialinius Švč. Mergelės Marijos apsireiškimų ypatumus, apsireiškimų vietų vystymąsi, taip pat motyvaciją ir elgesio bruožus piligrimų, vykstančių į Švč. Mergelės Marijos apsireiškimų vietas Lietuvoje. Straipsnyje apžvelgiami Bažnyčios naudojami kriterijai vertinant apsireiškimų autentiškumą, apsireiškimų charakteristikos, jų paradigma, kiti su apsireiškimais susiję mokslininkų tyrimai, pristatomi Vatikano patvirtinti apsireiškimai ir Lietuvoje įvykusių apsireiškimų vietas. Pagal pagrindinius apsireiškimų paradigmos elementus analizuojamas oficialiai pripažintas Šiluvoje įvykęs apsireiškimas. Galiausiai tiriama religinio turizmo ir pilgrimų kelionių kompleksinė motyvacija, susijusi tiek su pilgrimų asmeninių ar bendruomeninių vertybių ir tapatumo raiška, tiek su kitais pažintiniais ar socialiniais motyvais. Straipsnyje daroma išvada, kad Švč. Mergelės Marijos apsireiškimai vyksta vietose, kuriose priešinamasi politiniams, socialiniams ar moraliniams pokyčiams, o apsireiškimų vietas tampa nuolat kuriama ir interpretuojama socialine realybe, lankoma pilgrimų.

Pagrindiniai žodžiai: Švč. Mergelės Marijos apsireiškimai, pripažinti apsireiškimai, apsireiškimų vietas Lietuvoje, Šiluva, pilgrimumystė, kelionių motyvai.

Apparitions of Virgin Mary: Sociological Analysis

Abstract. The main purpose of this article is to discuss the social aspects of the apparitions of the Virgin Mary, the development of apparition places, as well as the motivation and behavioral characteristics of pilgrims going to the miraculous places of the Virgin Mary in Lithuania. The article reviews the criteria recognized by the Church for assessment of the authenticity of apparitions, their characteristics, paradigm, and other scientific researches, a list of the Vatican-approved apparitions and apparition places in Lithuania. We used the main elements of the paradigm of apparitions for an empirical study of the officially recognized apparition in Šiluva, Lithuania. Finally, we also explore the complex motivation of religious tourism and pilgrimage. It relates to the manifestation of pilgrims' personal or community values and identity as well as other cognitive or social motives. The paper concludes that the apparitions of the Virgin Mary take place in locations where social groups resist political, social, or moral change. Therefore, places of apparitions become a continuously re-created and re-interpreted social reality.

Keywords: apparitions of Virgin Mary, approved apparitions, apparition places in Lithuania, Šiluva, pilgrimage, journey motives.

Received: 21/07/2019. **Accepted:** 31/08/2019

Copyright © 2019 Darius Liutikas. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Įvadas

Katalikų tradicijoje Švč. Mergelės Marijos apsimirškimai itin svarbūs. Švč. Mergelės Marijos apsimirškimų vietos kartu su stebuklingų paveikslų vietomis labiausiai žinomos krikščioniškame pasaulyje. Gvadalupe (Meksika), Lurdas (Prancūzija) ir Fatima (Portugalija) yra daugiausia po Romos lankomi krikščionių piligriminiai centrai. Tačiau Katalikų Bažnyčios vadovybė labai atsargiai vertina pasakojimus apie įvairius apsimirškimus. Yra daug įvairių šarlatanų, apsišaukėlių regėtojų ir pranašų ar tiesiog dvasios ligonių, kurie pasakoja įvairias vizijas ir svajones. Bažnyčia sutinka, kad daugelis apsimirškimų gali būti paaiškinami kaip haliucinaciniai išgyvenimai, tačiau pripažįstami ir autentiški apsimirškimai.

Pasaulyje žinoma daugiau kaip 21 000 Švč. Mergelės Marijos apsimirškimų vietų, tačiau XX a. tik devyni atvejai Bažnyčios buvo pripažinti vertais tikėti ir tik trims iš jų suteiktas Vatikano pripažinimas. Šiandien egzistuoja šimtai kitų Švč. Mergelės Marijos apsimirškimų, kurie neturi oficialaus pripažinimo, tačiau jų vietos yra lankomos piligrimų ir ten matoma aktyvių tikėjimo apraiškų. Apsimirškimų vietos tampa piligrimystės centrais, šiose vietose įvyksta stebuklingų išgyjimų, gaunama kitų malonių. Apskritai Švč. Mergelės Marijos apsimirškimų vietos turi įtakos Marijos kulto plitimui, taip pat verčia koreguoti specifinių Marijos dogmų ir doktrinų supratimą bei įvairius liaudies įsitikinimus ir išankstines nuostatas. Todėl Švč. Mergelės Marijos kultas tampa daugialypis ir daugiasluoksnis.

Pirmasis žinomas Švč. Mergelės Marijos apsimirškimas įvyko 40 m. Saragoosoje, Ispanijoje. Nuo to laiko jos apsimirškimai yra fiksuojami įvairiuose kraštuose. 1608 m. Švč. Mergelė Marija apsimirškė ir Lietuvoje, Šiluvoje. Čia įvykęs apsimirškimas yra vienintelis, pripažintas Lietuvos bažnytinės vyresnybės ir Vatikano.

Teologinė ir istorinė apsimirškimų analizė dažniausiai remiasi XIX ir XX a. įvykusiais apsimirškimais, jų reikšmių interpretacijomis, tačiau sociologiniai Švč. Mergelės Marijos apsimirškimų tyrimai yra gana reti (Berryman 2001; Davis and Boles 2003). Kai kurie mokslininkai daugiausia dėmesio skiria apsimirškimų funkcijoms (Margry 2009), kiti – fenomenologijai (Perry and Echeverria 1988; Zimdars-Swartz 1989; 1991) arba psichoanalizei (Caroll 1983; 1985). Antropologiniu žvilgsniu apsimirškimus tyrinėjo Victoras Turneris ir Editha Turner (1978), Paolo Apolito (1998). Tyrėjų dažnai teigiama, kad apsimirškimai įvyksta menkai ekonomiškai išsivysčiusiose bendruomenėse, o regėtojai dažniausiai yra moterys ir vaikai. Be to, apsimirškimai yra linkę pagerinti piligrimų savigarbą ir padeda geriau valdyti visuomenės grupes socialinių krizių atvejais (Davis and Boles 2003; 373). Sara Horsfall (2000; 384), išnaginėjusi bendrus apsimirškimų bruožus, padarė išvadą, kad „Marijos apsimirškimai yra tartum katalikiškas *New Age* dvasingumo ekvivalentas“. Zlatko Skrbišas (2005) atkreipia dėmesį į panašius nacionalistinės vaizduotės ir apsimirškimų principus, nes šie reiškiniai atstovauja bendruomenės ypatingumo ir išskirtinumo (išrinkimo) idėjai.

Apsimirškimai yra labai kompleksiški reiškiniai, įdomūs įvairių mokslinių disciplinų tyrimams. Apskritai regėtojai teigia, kad jie išgyvenę tiek Švč. Mergelės Marijos pasirodymą, tiek pokalbį su ja (vyksta išorinė ar vidinė komunikacija). Marijos pranešimai regėtojams tampa diskusijų objektu ar virsta net derybomis tarp įvairių suinteresuotųjų šalių – regėtojų, bažnyčios,

piligrimų, vietos bendruomenės, mokslininkų, teologų ir kitų grupių. Religiniams piligrimams apsireiškimų vietos yra vilties, malonės ir atsinaujinimo vietos. Jos taip pat pripažįstamos kaip tikėjimo atradimo vietos, atsivertimų vietos ar vietos, kur įmanomas asmeninis bendravimas su Marija, Kristaus Motina, taip pat įvairių asmeninių stebuklingų ženklų ir įvykių, tokių kaip išgijimai, vietos.

Tikintieji apsireiškimus interpretuoja atsižvelgdami į to meto socialinius ir politinius įvykius. Jų manymu, apsireiškimas yra Dievo ženklas bei atsakas į vykstančias individualias, bendruomenines, valstybines ar tarptautines aktualijas. Apsireiškimo aiškinimas tampa „alternatyvia istorija“ (Maunder 2016; 15).

Sociologiniu požiūriu apsireiškimus galime nagrinėti kaip transformacijos reiškinių – tiek asmeninės (regėtojų, piligrimų ir kitų susijusių asmenų patirtys), tiek institucinės (institucionalizacija, Bažnyčios, vietinės bendruomenės požiūrio transformacija). Tampa priimtina, kad Katalikų Bažnyčia imasi vadovaujamo vaidmens siekiant nustatyti, ar apsireiškimas yra autentiškas, ar ne. Taip privati religinė patirtis tampa institucionalizuota ir formalizuota.

Sociologiniu požiūriu Lietuvoje vykę apsireiškimai yra menkai nagrinėti. Lietuvoje Švč. Mergelės Marijos apsireiškimų aprašymų randame išspausdintų iki Pirmojo pasaulinio karo, taip pat tarpukariu. Daugiausia dėmesio buvo skirta Lurdo šventovei, tačiau iki Pirmojo pasaulinio karo lietuvių kalba išspausdinti ir apsireiškimų Getšvalde, La Salette aprašymai (Smilingytė-Žeimienė 2011; 263). Nuorodų į apsireiškimus Lietuvoje pateikia išėivijoje rašę autoriai: Juozas Vaišnora knygoje *Marijos garbinimas Lietuvoje* (1958), Bronius Kviklys enciklopedijose *Lietuvos bažnyčios* (1980–1987).

Lietuvoje daugiausia dėmesio sulaukė Šiluvos apsireiškimas. Pirmasis žinomas darbas, skirtas Šiluvai, buvo Liudviko Adomo Jucevičiaus (Ludwik Jucewicz) *Historija Fundowania Zagubienia i Przywrócenia Kościoła N. P. Cudownej Szydłowskiej* (1840 m.). 1854 m. *Žemaičių vyskupystėje* apie Šiluvą rašė Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius. Tarpukariu nedideles knygeles apie Šiluvą išleido Juozapas Gendrenas (*Šiluvos knygelė*, 1930 m.) bei kun. Paulius Katela (*Šiluvos Marijos šventovės istorija*, 1937 m., ir *Šiluva. Dievo Motinos šventovė*, 1939 m.). Kun. Petras Veblaitis parašė studiją *Šiluvos bažnyčia ir jos infulatai* (1940 m.). Po karo nemažai reikšmingų knygų išleista išėivijoje: kun. Stasio Ylos knyga *Šiluva žemaičių istorijoje* (1970), Grigo Valančiaus knyga *Žemaičių Didysis* (1978). Dažniausiai literatūroje aprašomas apsireiškimo faktas, su juo susiję istoriniai įvykiai.

Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę Šiluvos apsireiškimas ir apskritai Švč. Mergelės Marijos apsireiškimai tirti įvairiuose lietuvių mokslininkų darbuose. Istoriniu požiūriu Šiluvą ir čia įvykusį apsireiškimą analizavo Liudas Jovaiša (2007), Vaida Kamuntavičienė (2009). 2009 m. Vytauto Didžiojo universiteto leidinio *Meno istorija ir kritika* vienas numeris buvo skirtas Šiluvai. Apsireiškimą Šiluvoje istoriniais, teologiniais ir etnologiniais aspektais nagrinėjo Nerijus Vyšniauskas (2015). Apsireiškimus teologiniu požiūriu tyrinėjo Simas Maksvytis (2010; 2013). Stebuklingų paveikslų ir apsireiškimų vietas nagrinėjo sociologas Darius Liutikas (2005; 2015).

Aušra Kairaitytė (2008) pažymi, kad pasakojimų apie Švč. Mergelės Marijos apsireiškimus galima rasti legendose, padavimuose, liaudies dainų fragmentuose, kituose tautosakos žanruose.

Šiuose pasakojimuose žmonių prašoma pažymėti sakralinę erdvę pastatant kryžius ar maldos namus arba melstis ir stiprinti tikėjimą.

Religinių piligrimų motyvaciją ir elgesį tyrinėjo Paulius Postas, Josas Pieperis ir Marinusas Van Udenas (1998), Ruth Blackwell (2007), D. Liutikas (2012) ir kiti. Justine Digance (2006; 38) pabrėžė, kad religiniai piligrimai tikisi būti apdovanoti mistine ar magiška religine patirtimi, kuri yra kažkas anapus įprastos egzistencijos ir žymi perėjimą nuo pasaulietiško sekuliaraus ir banalaus pasaulio į ypatingą ir šventą būseną. Stebuklingos vietos atrodo tinkamos kelionės tikslui pasirinkti vien dėl to, kad būtų pasiektas šis atlygis.

Šio straipsnio tikslas – aptarti socialinius apsiireiškimų ypatumus, jų vietų vystymąsi, taip pat piligrimų, kurie keliauja į stebuklingas Švč. Mergelės Marijos vietas Lietuvoje, motyvaciją ir elgesio bruožus.

Švč. Mergelės Marijos apsiireiškimai ir Bažnyčios pozicija

Dievybės apsiireiškimai yra vieni stipriausių mistinių pasireiškimų, kurie galimi visuomenėje, siūlančioje neoficialiai institucionalizuotą tokiems atvejams nišą. Jie gali būti laikomi dalimi pagrindinės visų religijų kategorijos – „hierofanijos“, kaip tai apibrėžia Mircea Eliade (1997). Tai „šventybės pasireiškimų aktas“ žemiškojoje tikrovėje. Tiesioginis individo kontaktas su dieviškuoju pasirodančiu jam asmeniu vyksta daugelyje religinių tradicijų įkūrimo ar esminiais religijos istorijos momentais (pavyzdžiui, Mozės susitikimas su Dievu, arkangelo Gabrieliaus pasirodymai pranašui Mohamedui, Džozefo Smito, mormonų bažnyčios įkūrėjo, antgamtiniai patyrimai). Apsiireiškimą galima apibrėžti kaip mistinį antgamtinės būtybės pasirodymą, kuris nėra matomas niekieno daugiau, išskyrus regėtoją. Regėtojas apibūdina apsiireiškiantį asmenį kaip tikrą, turintį realų, trijų dimensijų kūną.

Stebuklai yra žinomi ir pripažįstami visose religijose. Tiesioginis individo kontaktas su apsiireiskusia dieviška figūra būdingas pamatiniams įvykiams ar pagrindiniams epizodams daugelio religinių tradicijų istorijoje (Berryman 2001; 597). Krikščionybėje pagrindiniai stebuklai yra Dievo Įsikūnijimas žmoguje ir Jėzaus Kristaus prisikėlimas po mirties. Tačiau po Biblijos laikų žinomiausi stebuklai yra Švč. Mergelės Marijos apsiireiškimai. Švč. Mergelės Marijos apsiireiškimai priklauso mistiniams įvykiams. Sandra'os L. Zimdars-Swartz (1989; 125) teigimu, „apsiireiskimas gali būti suprantamas kaip vieno ar daugiau asmenų fizinėje aplinkoje pasirodymas to asmens, kurio jie neturėtų tikėtis tiesioginiame (artimiausiame) suvokimo diapazone“.

Žinomiausi apsiireiškimai įvyko Gvadalupėje (Meksika, 1531 m.), La Salette (Prancūzija, 1846 m.), Lurde (Prancūzija, 1858 m.), Pontmene (Pontmain) (Prancūzija, 1871 m.), Knoke (Knock) (Airija, 1879 m.), Fatimoje (Portugalija, 1917 m.), Borene (Beauraing) (Belgija, 1932 m.), Banekse (Banneux) (Belgija, 1933 m.), Garabandalyje (Ispanija, 1961 m.), Zeitūne (Egiptas, 1968 m.), Betanijoje (Venesuela, 1976), Medžiugorjėje (Bosnija ir Hercegovina, 1981 m.).

Švč. Mergelė Marija apsiireiškia tam tikru laiku ir kruopščiai pasirinktose vietose. Ryšys tarp pasirinktų regėtojų, vietos ir apsiireiškimų laiko paprastai nėra atsitiktinis, nes jis labiau rodo tarpusavio priklausomybę ir paslėptas prasmes. Yra ryškus ir aiškiai identifikuojamas

ryšys tarp apsireiškimo laiko ir viešųjų įvykių, vykstančių apsireiškimo dienomis. Apsireiškimai vaidino svarbų vaidmenį kuriant nacionalinį, regioninį ar etninį tapatumą (Gvadalupės, Medžiugorjės, Šiluvos ir kt. atvejai). Kartais apsireiškimai simbolizuoja ne tik regiono, bet ir visos tautos religinį tapatumą.

Chirsas Maunderis (2016; 1) pažymi, kad apie pusė visų XX a. regėtojų buvo vaikai ir paaugliai ir apie 70 proc. regėtojų buvo moteriškosios lyties. Apsireiškimai yra bendruomeninis fenomenas, paliečiantis vietinę bendruomenę. Regėtojų papasakota apsireiškimo žinia dažniausiai yra užrašoma, sukuriama oficialus apsireiškimo naratyvas. Šis naratyvas įtraukia regėjimo ir stebuklų aprašymus, sukurtas simbolines apsireiškimo reikšmes.

Janas Peteris Margry (2009) rašo, kad nuo 1945 m. pasaulyje Švč. Mergelės Marijos apsireiškimų skaičius gerokai padidėjo, o jos apsireiškimai dėl dažnumo, turinio, struktūros ir atstovavimo skiriasi nuo ankstesnių amžių. Šiuos apsireiškimus, be kitų dalykų, stipriai veikė totalitarinių ir ateistinių režimų iškilimas, Šaltasis karas ir Bažnyčios atsinaujinimas po II Vatikano susirinkimo. Dėl apsireiškimų atsiradęs pamaldumas socialinės struktūros kontekste yra kovos su visuomenės pokyčiais priemonė, kuria naudojasi regėtojai ir jų sekėjai (Margry 2009).

Taigi Švč. Mergelės Marijos apsireiškimai apima tam tikrus politinių ar socialinių aplinkybių aspektus. Kai kurie apsireiškimai vyksta tik vieną kartą, o Švč. Mergelė Marija išsako tik vieną pranešimą, kiti apsireiškimai kartojasi (du, tris ar daugiau kartų) arba yra ilgalaikiai (kasdien, kas savaitę, kas mėnesį; pavyzdžiui, registruojama tūkstančiai pranešimų iš apsireiškimų Medžiugorjėje).

S. Zimdars-Swartz (1991) pažymi, kad Švč. Mergelės Marijos apsireiškimai vyksta bendruomenėse, kurios kenčia arba kurių egzistavimui yra iškilęs pavojus, o apsireiškusi Mergelė paaikškina pagrindines tokios kančios ar grėsmės priežastis. Problema dažniausiai yra paplitusios nuodėmės, susijusios su religiniais ritualais (maldos trūkumas, nepakankamas liturginis įsitraukimas, Eucharistijos išniekinimas). Sprendimas dažniausiai yra susijęs su klaidų ištaisymu – pastatoma ar atstatoma bažnyčia, įsteigiama religinė praktika (Zimdars-Swartz 1991; 8).

Mary Nolan ir Sidney'us Nolas (1989), nagrinėję apsireiškimų vietas Vakarų Europoje, atkreipia dėmesį, kad apie du trečdaliai apsireiškimų, įvykusių iki XII a. pradžios, buvo Švč. Mergelės apsireiškimai. Kiti apsireiškusieji buvo Kristus, arkangelas Mykolas ir įvairūs šventieji. Tada regėtojai dažniausiai buvo vyrai arba berniukai. Kai kurie apsireiškimai įvyko ir vyrų bei moterų grupei (Nolan, Nolan 1989; 278). Ankstyvieji apsireiškimai dažniausiai įvykdavo vyskupams, atsiskyreliams, misionieriams ar kitiems su religija susijusiems vyrams. Apie trečdalis apsireiškimų įvykdavo kilmingiesiems (karaliams, didikams, aukštesnio rango dvasininkams). Panašios tendencijos išsilaiškė iki XIV a. pabaigos. Nuo XV a. tarp regėtojų nuolat didėjo moterų, ypač jaunų mergaičių, skaičius (ten pat; 281). Vis daugiau apsireiškimų įvykdavo žemesnio socialinio sluoksnio mergaitės.

Iš viso per pastarąjį tūkstantmetį užfiksuota apie 20 000 Švč. Mergelės Marijos apsireiškimų, tačiau oficialiai Katalikų Bažnyčia pripažino tik nedidelę jų dalį. Spręsdama, ar tam tikras apsireiškimas iš tiesų autentiškas, Bažnyčia laikosi griežtai nustatytos tvarkos. Jos sudaryta komisija, į kurią įeina įvairūs teologai ir psichologai, vertina apsireiškimus atsakydama į keletą

kausimų: Ar gauta pakankamai informacijos apie apsireiškimą? Ar apsireiškimai neprieštarauja tikėjimui ir moralei? Ar apsireiškimo gavėjas yra geros psichinės ir fizinės sveikatos būklės? Ar apsireiškimas propaguoja tikėjimą, tinkamą elgesį, ramybę? Ar įvyko stebuklą: Saulės šokio stebuklas, nepagydomų ligonių išgyjimų ir kt.? Ar apsireiškimas skatina atsivertimus, didesnę dvasinį pasišventimą ir pan. Atlikus tokius tyrimus, kurie trunka ne vienerius metus, vietos vyskupas apsireiškimus patvirtina arba atmeta (Burkus 1997).

Didelis apsireiškimų skaičius XX a. ir skirtingi regėtojų pranešimai įpareigojo Bažnyčią paskelbti oficialią poziciją dėl apsireiškimų. Tikėjimo doktrinos kongregacija parengė „Vertinimo kriterijus, kad būtų galima įvertinti bent jau tikėtiną apsireiškimų pobūdį“. Popiežius Paulius VI patvirtino šiuos kriterijus 1978 m. Vertinimo tvarka rodo atsargią Bažnyčios poziciją, kai svarstoma, ar pripažinti tam tikrą apsireiškimą.

Pagrindiniai teigiami kriterijai vertinant apsireiškimų autentiškumą (Tikėjimo Doktrinos kongregacija 2012):

1. Moralinis įsitikinimas ar egzistuojanti didelė tikimybė fakto tikrumu. Nustatomas atlikus nuodugnius tyrimus skirtingomis priemonėmis.
2. Konkrečios aplinkybės, susijusios su fakto prigimtimi ir raiška:
 - 2.1. Asmeninės subjekto ar subjektų savybės (ypač psichologinė pusiausvyrą, sąžiningumas ir moralinio gyvenimo teisingumas, nuoširdumas ir paklusnumas bažnytinei vyresnybei, gebėjimas grįžti į įprastą tikėjimo gyvenimo režimą ir t. t.).
 - 2.2. Apsireiškimo atžvilgiu: tikra teologinė ir dvasinė doktrina ir klaidų nebuvimas.
 - 2.3. Sveikas pamaldumas ir nuolatiniai gausūs dvasiniai vaisiai (pavyzdžiui, maldos dvasia, atsivertimas, geraširdiškumo liudijimai ir t. t.).

Išskiriami tokie neigiami vertinimo kriterijai:

1. Akivaizdžios klaidos dėl fakto tikrumo.
2. Doktrininės klaidos, apsireiškimų metu priskiriamos Dievui ar Švč. Mergelei Marijai ar kai kuriems šventiesiems, tačiau, atsižvelgiant į galimybę, kad subjektas galėjo kai ką pridėti netgi nesąmoningai, dėl grynai žmogiškų savybių ar padarė tam tikrą natūralių klaidų apibūdindamas antgamtinį reiškinių.
3. Įrodymai naudoti siekimo ar uždarbio, glaudžiai susijusio su faktu.
4. Itin amoraliūs veiksmai, įvykdyti subjekto ar jo sekėjų įvykio metu arba su juo susiję.
5. Psichologiniai sutrikimai arba psichopatinės tendencijos, pasireiškiančios regėtojui, kurios, be abejo, turėjo įtakos numanomam antgamtiniam įvykiui, taip pat psichozė, kolektyvinė isterija ar kiti panašūs dalykai.

Apskritai įvykus Trento bažnytinei tarybai (1545–1563) nuspręsta, kad vietos vyskupija yra pirmoji ir pagrindinė institucija, sprendžianti dėl apsireiškimo autentiškumo. Apsireiškimą pripažinus autentišku, Vatikanas gali išleisti oficialų pranešimą arba parodyti kitus pripažinimo ženklus (pavyzdžiui, popiežiaus vizitas, susijusio paveikslo ar skulptūros karūnavimas, bazilikos titulo suteikimas šventovei, atleidų įsteigimas ar regėtojo paskelbimas šventuoju).

Taigi visus įvykusius apsireiškimus galime suskirstyti į keletą kategorijų: 1) nepatvirtintus Bažnyčios; 2) besiremiančius tradicija (tai dažniausiai ankstyvieji apsireiškimai, paprastai tirti

vietos kunigo ar bendruomenės); 3) patvirtintus vietos vyskupo; 4) oficialiai pripažintus Vatikano, kai yra išleistas oficialus pranešimas ar parodyti kiti pripažinimo ženklai (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. *Švč. Mergelės Marijos apsireiškimai, patvirtinti Vatikano*

Metai	Vieta	Regėtojai	Stebuklai	Pripažinimo ženklai, pastabos
1531	Gvadalupė (Meksika)	Šv. Diego Chuanas (57 m.), Chuanas Bernardino	Atsivertimai, stebuklingas Marijos paveikslas ant apsiausto	1555 m. pripažinta vietos vyskupo, popiežius Pijus X suteikė Gvadalupės Dievo Motinai Lotynų Amerikos globėjos titulą (1910), Pijus XII – Amerikos globėjos titulą (1946). Popiežius Paulius VI 1966 m. padovanojo Auksinę Rožę; popiežius Pranciškus Auksinę Rožę padovanojo 2013 m. 1979 m. ir 1990 m. lankėsi popiežius Jonas Paulius II, 2016 m. – popiežius Pranciškus
1578	Ležaiskas (Lenkija)	Tomas Mikalekas (medkirtys)		Stebuklą pripažino vietos vyskupas (1631–1635). 1752 m. popiežius Benediktas XIV vainikavo stebuklingą paveikslą
1608	Šiluva (Lietuva)	Piemenėliai	Praregėjo senukas, atrasta skrynja su dokumentais	Popiežiaus Pijaus VI dekretas dėl paveiklo ir apsireiškimo autentiškumo išleistas 1775 m. Bažnyčiai mažosios bazilikos titulas suteiktas 1976 m. Popiežius Jonas Paulius II vietovę aplankė 1993 m.
1664	Laus (Prancūzija)	Benoite Rencurel (17 m.)		Daugkartiniai apsireiškimai. 1855 m. karūnuotas paveikslas, ceremonijoje dalyvavo popiežius Pijus IX. 1893 m. bažnyčiai suteiktas mažosios bazilikos titulas. 1981 m. iš naujo pradėta regėtojos beatifikacijos procedūra. Patvirtintas vietos vyskupo 2008 m. Benediktas XVI regėtoją paskelbė palaimintąja 2009 m.
1830	Bac gatvė (Paryžius, Prancūzija)	Šv. Katerina Laboure (24 m.)	Neyrantis regėtojos kūnas, Paryžiaus revoliucijos numatymas (1871), stebuklingas medalis	Patvirtintas 1836 m. vietos arkivyskupo. Popiežius Pijus XI 1931 m. paskelbė palaimintąja, popiežius Pijus XII paskelbė šventąja 1947 m.
1842	Roma (Italija)	Marie Alphonse Ratisbonne (28 m.)	Atsivertimas į krikščionybę	Patvirtintas 1842 m. kardinolo Patricijaus. Nutapytas paveikslas pagal regėjimą 1892 m. popiežiaus Leono XIII karūnuotas diadema. 1942 m. bažnyčiai suteiktas mažosios bazilikos titulas. Joje 1982 m. lankėsi popiežius Jonas Paulius II
1846	La Saletas (Prancūzija)	Maximin Giraud (11 m.) ir Melanie Mathieu (14 m.)	Stebuklingas šaltinis, stebuklingi išgijimai	1851 m. pripažintas vietos vyskupo. 1879 m. pašventinta apsireiškimo vietoje pastatyta bazilika

Metai	Vieta	Regėtojai	Stebuklai	Pripažinimo ženklai, pastabos
1858	Lurdas (Prancūzija)	Šv. Bernadeta Soubirous (14 m.)	Stebuklingi išgijimai, atsivertimai, neyrantis Bernadetos kūnas	1862 m. apsireiškimas patvirtintas vietos vyskupo. 1876 m. pašventinta Lurdo bazilika. 1933 m. Bernadeta paskelbta šventąja. Jonas Paulius II Lurde lankėsi 1983 m. ir 2004 m. 2008 m. Lurde lankėsi popiežius Benediktas XVI, o 2015 m. – popiežius Pranciškus
1866	Filipsdoras (Čekija)	Magdalene Kade (31 m.)	Stebuklingas išgijimas	Patvirtintas 1866 m. vietos vyskupo. Pastatyta bažnyčia 1885 m. popiežius Leonas XIII suteikė mažosios bazilikos titulą
1871	Pontmenas (Pontmain) (Prancūzija)	4 vaikai (6, 9, 11 ir 12 m.)	Po apsireiškimo pasirašyta taika tarp Prancūzijos ir Prūsijos	Patvirtintas 1872 m. vietos vyskupo. 1905 m. popiežius Pijus X bažnyčiai suteikė mažosios bazilikos titulą. 1932 m. popiežius Pijus XI dar kartą patvirtino apsireiškimą. 1934 m. Pontmeno Marijos statula karūnuota Prancūzijos arkivyskupo
1877	Getšvaldas (Gietzwałd, Lenkija)	Justyna Szafrynska (13 m.), Barbara Samulowska (12 m.)	Šaltinis, vietinių sugrįžimas į tikėjimą	1878 m. patvirtino vietos vyskupas, dar kartą patvirtintas 1977 m. 1970 m. popiežius Paulius VI bažnyčiai suteikė mažosios bazilikos titulą
1879	Knokas (Airija)	15 regėtojų	Daugiau kaip 300 stebuklingų išgijimų	1936 m. pripažinta vietos vyskupo. 1954 m. karūnuotas paveikslas. 1979 m. vietą aplankė popiežius Jonas Paulius II, bažnyčiai suteiktas mažosios bazilikos titulas. 2018 m. apsilankė popiežius Pranciškus
1917	Fatima (Portugalija)	3 vaikai: Lucia dos Santos (9 m.), Jacinta Marto (8 m.) ir Francisco Marto (7 m.)	Stebuklingi išgijimai, Saulės stebuklas, neyrantis Jacintos kūnas	1930 m. patvirtintas vietos vyskupo. 1954 m. apsireiškimo vietoje pastatyta bažnyčia suteiktas mažosios bazilikos titulas. Popiežius Paulius VI 1965 m. Fatimai padovanojo Auksinę Rožę, apsilankė 1967 m. Popiežius Jonas Paulius II lankėsi 1982, 1991 ir 2000 m. Popiežius Benediktas XVI lankėsi 2010 m., popiežius Pranciškus – 2017 m. Francisco ir Jacinta šventaisiais paskelbti 2017 m.
1932	Borenas (Beauraing) (Belgija)	5 vaikai ir paaugliai	Stebuklingi išgijimai, atsivertimai	1943 m. ir 1949 m. apsireiškimas pripažintas vietos vyskupo. 1985 m. apsilankė popiežius Jonas Paulius II
1933	Baneksas (Banneux) (Belgija)	Mariette Beco (11 m.)	Atsivertimai, stebuklingi išgijimai	Patvirtinta Lježo vyskupo 1942 m. ir 1949 m., pripažinta Vatikano 1952 m. Apsireiškimo vietoje pastatyta nedidelė koplyčia. 1956 m. karūnuota Švč. Mergelės Marijos statula. 1985 m. apsilankė popiežius Jonas Paulius II

Tyrinėtojai rašo, kad žemas regėtojų socialinis statusas suteikia jiems atsparumo būti įtar-tiems, kad jie siekia kokių nors asmeninių ar politinių tikslų (Scott 2010; 59). Kita vertus, kruopščiai nagrinėjami regėtojų vaikų pokalbiai su apsireiškusia Švč. Mergele Marija, jų dvasinės patirtys. Pažymima, kad daugiau nei pusė vaikų mėgsta žaisti, kalbėtis ar dovanoti dovanas įsivaizduojamiems draugams ar bičiuliams (ten pat; 61). Tačiau garsiausius apsireiškimus patyrė paaugliai (pavyzdžiui, Lurde, La Salette, Borene ir kt.). Paaugliai yra labiau susirūpinę socialinėmis problemomis nei vaikai, tačiau tai amžius, kuriame fiziniai pokyčiai ir seksualinis sąmoningumas sukelia psichologinį stresą (Maunder 2016; 70). Kaip atsakas į šiuos pokyčius gali įvykti apsireiškimas, išreiškiantis nerimą ir suteikiantis psichologinį komfortą. Katalikų bendruomenei apsireiškimą patyrusios nekaltos paauglės mergaitės primena pačią Švč. Mergelę Mariją ir Nekaltojo Prasidėjimo dogmą.

Apsireiškimai gali būti nagrinėjami religinių patirčių kontekste. Williamas Jamesas knygoje *Religinių patirčių įvairovė* (2002 [1902]) išskyrė keturis mistinių religinių patirčių elementus: neapsakomumas, trumpalaikiškumas, noetinis elementas (ypatingumas) ir pasyvumas. Neap-sakoma patirtis yra todėl, kad ji sunkiai apibūdinama kasdieniais žodžiais. To nepatyrusieji taip pat sunkiai tai suvokia, nes to nėra jų patirtyje. Religinė patirtis yra trumpalaikė, greitai praeinanti, paskui asmuo grįžta į kasdienį gyvenimą. Noetinis (ypatingas) elementas pasireiškia tuo, kad asmuo suvokia, jog jis patyrė kažką išskirtinio, gilaus, ilgalaikės vertės, tas patyrimas pasuks jo gyvenimą geresne kryptimi. Asmens pasyvumas pasireiškia tuo, kad mistinis potyris nėra valdomas jo sąmonės, asmuo praranda savęs jautimą, kai tai „tiesiog nutinka“.

Pažymėtina, kad religinėms patirtims įtakos turi tiek socializacija, tiek sociodemografinės charakteristikos (moterys dažniau patiria religinių patirčių nei vyrai), tiek aplinka (dauguma Švč. Mergelės Marijos apsireiškimų vyksta gamtinėje aplinkoje). Benjaminas Beit-Hallahmis ir Michaelis Argyle'is (1997) tyrinėjo tradicinius metodus, padedančius pasiekti religinį paty-rimą. Tai ir muzika, malda ir meditacija, dalyvavimas grupinėse religinėse apeigose, asmeninė kančia, narkotinės medžiagos, atsiskyrimas nuo visuomenės.

Religijos psichologai (Hood, Hill and Spilka 2009) yra nagrinėję, kokie religiniai vaizdiniai kyla žmogui, paveiktam enteogenu. Tai šventovės, bažnyčios, skulptūros, paveikslai, stiklo mozaikos, religiniai simboliai (pavyzdžiui, kryžius), asmenys (Kristus, Švč. Mergelė Marija, šventieji), velniai ir demonai, angelai. Kitiems iškyla abstraktūs vaizdiniai, pavyzdžiui, šviesos stulpai, Dievo kaip viesulo vaizdinys, dangaus kūnai, galaktikos. Prie spontaniškų vaizdinių priskiriami ir religiniai ritualai, krikščioniški ar budistiniai, senųjų nekrikščioniškų religijų ar šiuolaikiniai. Taigi įvairios vizijos gali būti sukeltos psichoaktyvių medžiagų, įvairių kitų socio-psichologinių veiksnių. Visuomenėje apsireiškimai dažniausiai taip pat vertinami skeptiškai, jie laikomi masinės psichozės, haliucinacijų rezultatu. Bet koku atveju tik nedidelė dalis Švč. Mergelės Marijos apsireiškimų Katalikų Bažnyčios patvirtinami autentiškai.

Lietuvos vyskupai oficialiai autentišku yra pripažinę Švč. Mergelės Marijos apsireiškimą Šiluvoje, įvykusį 1608 m. Tačiau daugybė apsireiškimų, įvykusių įvairiuose katalikiškuose kraštuose, yra nepripažinti ar net kontroversiškai vertinami. Piligrimai lanko šias vietas ir paprastai tiki tokių apsireiškimų autentiškumu. Nepatvirtintų apsireiškimų vietos paprastai turi savo dvasines paradigmas ir pamaldumo tradicijas.

Pagrindinės pripažintų Švč. Mergelės Marijos apsireiškimų charakteristikos:

- 1) Apsireiškimų laikas susijęs su socialine, ekonomine ar politine krize.
- 2) Apsireiškimai dažniausiai įvyksta žmogui ar grupei žmonių, kurie turi tas pačias ypatybes (piemenys, vaikai, kt.).
- 3) Apsireiškimų pranešimas ar žinios nieko naujo nepasako apie krikščionišką tikėjimą.
- 4) Apsireiškimų vieta tampa stebuklingų ženklų ir pagijimų vieta.
- 5) Apsireiškimų vieta tampa žinoma piligrimystės vieta, kurią aplanko ir popiežius.

Nicholasas Perry'is ir Loreto Echeverria (1988; 76–78) paskelbė Švč. Mergelės Marijos apsireiškimų paradigmą, kuri turi šiuos elementus:

- Apsireiškimų prielaidos (dauguma apsireiškimų įvyksta socialinių neramumų laikais, esant ekonominei ar socialinei krizei, ar kai Katalikų Bažnyčia yra persekiojama, jos autoritetui kyla įvairių grėsmių. Paprastai apsireiškimas vyksta neišsivysčiusioje, kaimo ar izoliuotoje provincijoje).
- Regėtojai (valstiečių vaikai, dauguma kurių yra kilę iš vargingų šeimų, menkai išsimokslinę, bet apskritai yra susipažinę su katalikų doktrina ir Švč. Mergelės Marijos kultu).
- Regėjimas (Švč. Mergelė Marija yra apibūdinama kaip Mergelė, kuri žėri ir spinduliuoja, jos drabužiai yra didingi, ji gali pakilti į orą, augti ar verkti).
- Perduodamos žinios (Švč. Mergelė Marija dažniausiai perduoda apokaliptinio pobūdžio žinias, kurių dalis yra susijusi su ateities įvykiais ar Vatikano doktrinų palaikymu. Mėnima atgaila, pasninkas ir rožinis yra priemonės, atitrauksiančios dievišką rūstybę. Marija prašo, kad apsireiškimų vietoje būtų pastatyta koplyčia, kuri bus naujas procesijų ir piligriminių kelionių centras).
- Stebuklai (fiziniai išgijimai, stebuklingas šaltinis, taip pat regėtojai ir tikintieji informuoja apie viešus stebuklus, ypač susijusius su Saule, pavyzdžiui, Saulės šokis).
- Reakcija (pirminis parapijos kunigo skepticizmas, vėliau pripažinimas, vietiniai išlieka skeptiški, kartais persekiojami regėtojai ir piligrimai. Vyksta teisiniai ginčai dėl nuosavybės ar teisės skleisti informaciją).
- Bažnyčios veiksmai (vietos vyskupas, pasikonsultavęs su Vatikanu, vadovauja tyrimui ir pradeda oficialų apsireiškimų pripažinimo ar autentiškumo paneigimo procesą. Dažniausiai regėtojų bendravimas su išoriniu pasauliu yra stipriai kontroliuojamas. Palaipsniui popiežius piligrimams suteikia atlaidus ar kitas privilegijas, apsireiškimų vietoje pastatoma šventovė, kuriai vėliau suteikiamas bazilikos titulas).

Apsireiškimų pripažinimas tampa socialiniu fenomenu. Pripažinimo faktas priklauso nuo išorinių veikėjų, nesusijusių su regėtojais, palaikymo ir paramos. Kita vertus, regėtojai aktyviai siekia savo religinės patirties pripažinimo, norėdami išsiaiškinti, kas jiems nutiko, ir įgyti pasitikėjimo savimi dėl galimų ateities vizijų.

Apsireiškimų metu perduodama žinutė dažniausiai kviečia sugrįžti į tikėjimo kelią. Žinutėje nebūtinai būna kokia nors nauja informacija, tai labiau kvietimas taikai, atgailai ir maldai. Švč. Mergelė Marija prašo, kad religinis pasišventimas būtų asmeninio ir socialinio gyvenimo centre. Prašymas pastatyti bažnyčią apsireiškimų vietoje taip pat rodo norą visuomenėje labiau

pristatyti katalikišką tikėjimą. Apsireiškimų tyrinėtojai taip pat atkreipia dėmesį į tokius dažnus apsireiškimų bruožus kaip išgirstos paslaptys (plg. trys Fatimos paslaptys, La Saletos paslaptys, Medžiugorjės paslaptys), pakartotiniai regėjimai žinomu laiku ir į juos suplaukiančios minios žmonių, apsireiškimo vietos komercializacija.

Pagrindinės XX a. apsireiškimų metu perduodamos žinios buvo atgaila, taika, malda (ypač rožinis), visų nusidėjėlių atsivertimas, antikomunizmas ir antiateizmas bei pačios Bažnyčios paklydimai (Margry 2009). Šios žinios skelbė, kad tikėjimas, malda ir meilė gali pakeisti pasaulio judėjimo kryptį. Patvirtintų apsireiškimų žinių siūlomas gyvenimo būdas remiasi taikos, solidarumo ir tikėjimo vizija. Taigi Švč. Mergelės Marijos apsireiškimai gali pasiūlyti alternatyvą sekuliarizmui, liberalizmui ir vartotojiškai visuomenei.

Dažnai apsireiškimų vietos yra liaudies religingumo vietos. Tik tais atvejais, kai apsireiškimams suteikiamas oficialus pripažinimas, atsiranda bažnytinės vadovybės palankumas ir apsauga, apsireiškimai įtraukiami į pačią liturgiją.

Apsireiškimų vietos Lietuvoje

Skirtingi šaltiniai nurodo skirtingą skaičių Švč. Mergelės Marijos apsireiškimų, įvykusių Lietuvoje. Kunigas Robertas Gedvydas Skrinskas knygoje *Piligrimo vadovas. Po stebuklingas Marijos vietas* (1999) aprašo 26 Švč. Mergelės Marijos apsireiškimus Lietuvoje bei penkis etninėse Lietuvos žemėse. Kunigas Jonas Burkus knygoje *Apsireiškimai. Europoje ir Amerikoje* (1998), be Šiluvos, mini dar septynis Švč. Mergelės Marijos apsireiškimus: Skiemonių parapijoje (Janonių k.), Suodžiuose (greta Keturnaujienos), Šimonyse, Girkalnyje, Ariogaloje, Imbrade, Peleniškėse. Patys piligrimai išskiria trisdešimt vieną Švč. Mergelės Marijos apsireiškimą Lietuvoje (Lietuvos piligrimų bendrija 2013).

Šiame straipsnyje išskiriame 11 apsireiškimo vietų, kuriose lankymosi tradicija yra susiformavusi, be to, šios vietos kartkartėmis aprašomos žiniasklaidoje ar populiarioje religinėje literatūroje (žr. 2 lentelę). Lietuvos piligrimai taip pat žino ir pamini daugumą šių vietų. Pačios populiariausios apsireiškimų vietos yra Šiluva (80 proc. į Lietuvos šventąsias vietas keliaujančių piligrimų šią vietą paminėjo kaip aplankyta), Keturnaujiena (trys iš dešimties piligrimų yra lankęsi šioje vietoje) ir Imbradas (14 proc. piligrimų lankėsi joje) (Liutikas 2009).

Lietuvoje galime išskirti 20 pagrindinių katalikiškų piligrimystės vietų (Liutikas 2009). Šis išskyrimas grindžiamas tuo, kad šios vietos lankomos šiuolaikinių piligrimų, taip pat atsižvelgiant į piligrimystės tradicijas, geografinę traukos teritoriją, piligrimystės vietą aplankusių piligrimų skaičių, šventųjų vietų hierarchinę svarbą ir jų reikšmę. Keturios vietos yra susijusios su Švč. Mergelės Marijos (Šiluvos, Imbrado, Keturnaujienos ir Skiemonių) apsireiškimais.

Vienintelė oficialiai pripažinta Švč. Mergelės Marijos apsireiškimo vieta Šiluvoje patenka ir į oficialius piligriminius maršrutus (pavyzdžiui, Jono Pauliaus II piligrimų kelias). Čia apibūdinsime Švč. Mergelės Marijos apsireiškimą Šiluvoje pagal pagrindinius identifikuotus apsireiškimų paradigmos struktūrinius elementus.

2 lentelė. Pagrindinės Švč. Mergelės Marijos apsi-reiškimų vietos Lietuvoje

Nr.	Apsireiškimo vieta	Metai	Regėtojai	Socialinė ar politinė situacija apsi-reiškimu metu	Pastabos ir komentarai
1	Šiluva	1608	Keletas piemenėlių	Vietovėje vyko konfliktai tarp kalvinistų ir katalikų	Patvirtintas Bažnyčios, 1993 m. apsilankė popiežius Jonas Paulius II
2	Gelvonai	XVI a. pabaiga ar XVII a. pradžia	Dvarininkė ir jos tarnaitė		Mergelės Marijos pėda akmenyje
3	Šimonys	Trys apsi-reiškimai – 1446, 1670 ir 1941	1446 m. trys vaikai; 1670 m. miškininkas; 1941 m. keturi žmonės (tarp jų du žydai)	1670 m. Europoje vyko religiniai konfliktai tarp katalikų ir protestantų; 1941 m. Antrasis pasaulinis karas ir Lietuvos okupacija	
4	Girkalnis	1943	Daugiau kaip 15 žmonių (vyko keturi apsi-reiškimai)	Antrasis pasaulinis karas	1998 m. Bažnyčios atstovų komisija nusprendė, kad apsi-reiškimai gali būti palikti asmeniniam pagerbimui
5	Sietynai	1960	Zuzana Kuli-kauskienė	Sovietinė okupacija, ateizmo propaganda	
6	Skiemonys	1962	Roma Pranciška Macvytė matė Švč. Mergelę Mariją du kartus	Sovietinė okupacija, ateizmo propaganda	Apsireiškimo žinioje paminėtas būsimas apsi-reiškimas Egipte
7	Maženiai	1964	Keletas vaikų	Sovietinė okupacija, ateizmo propaganda	
8	Imbradas	1968	Jaunuoliai Juozas Kranklys ir Albina Skvarčinskaitė	Sovietinė okupacija, ateizmo propaganda	Apsireiškimo vieta šalia ežero
9	Keturnaujiena	Nuo 1969 keletas apsi-reiškimų	Anelė Matijo-šaitienė	Sovietinė okupacija, ateizmo propaganda	Apsireiškimai ne tik Švč. Mergelės Marijos, bet ir Kristaus
10	Bajoriškieiai (netoli Gulbinėnų)	1982	Bronė Šulinienė	Sovietinė okupacija	
11	Peleniškės	1984	Trys suaugusieji (piemenys)	Sovietinė okupacija	

Šaltinis: autoriaus tyrimai.

Apsireiškimo prielaidos. Žinomiausias Švč. Mergelės Marijos apsireiškimas Lietuvoje įvyko 1608 m. (kai kurie kiti šaltiniai nurodo 1612 m.). Šiluva tapo žinoma, kai 1457 m. vietos dvarininkas Petras Simonas Gedgaudas pastatė Švč. Mergelės Marijos gimimo ir šventųjų Petro ir Baltramiejaus bažnyčią. XVI a. viduryje Šiluvoje ir jos apylinkėse įsitvirtino kalvinizmas. Tačiau kol stovėjo senoji bažnyčia, žmonės keliaudavo į čia vykstančius atlaidus. Tačiau bažnyčia buvo uždaryta, o vėliau ir nugriauta. Apie 1569 m. paskutinis katalikų parapijos klebonas, tėvas Jonas Holubka, bažnyčios vertybes ir dokumentus sudėjo į skrynią, o šią paslėpė – užkasė į žemę netoli bažnyčios (Kauno arkivyskupijos kurija 2013).

Vėliau katalikai bandė atgauti nusavintą bažnyčios turtą ir pradėjo teisinius procesus prieš kalvinistus. Byla buvo sudėtinga, nes nebuvo jokių dokumentų, įrodančių buvusią katalikų nuosavybę. Stebuklinga Švč. Mergelės Marijos intervencija padėjo sėkmingai išspręsti teisinius ginčus katalikų naudai. Po Švč. Mergelės Marijos apsireiškimo buvo rasti katalikų bažnyčios steigimo dokumentai, o 1622 m. byla galutinai laimėta.

Regėtojai. Apsireiškimo istorija teigia, kad regėtojai buvo gretimo kaimo vaikai, kurie buvusioje katalikų bažnyčios žemėje ganė avis.

Regėjimas ir žinia. Ant vieno didelio akmens piemenys pamatė mergelę, laikančią kūdikėlį rankose ir graudžiai verkiančią. Vienas iš piemenėlių nubėgo pakviesti Šiluvos kalvinų pastoriaus. Tačiau jis pasijuokė iš vaiko ir liepė jam grįžti į ganyklą. Piemenėliai vakare apie regėjimą papasakojo artimiesiems. Kitą dieną daugiau žmonių susirinko į apsireiškimo vietą. Kalvinų pastorius kartu su kalvinų mokytoju Saliamonu Grocijiu taip pat atėjo į vietą prie akmens varyti žmonių namo ir jų barti, kad tiki piemenų išgalvotomis istorijomis. Staiga jie vėl visi pamatė ant akmens verkiančią jauną moterį, kaip ir piemenėliai buvo matę vakar. Įsidrąšinęs kalvinų mokytojas paklausė: „Mergaite, ko verki?“ Ji atsakė: „Aš verkiu dėl to, kad prieš tai šioje vietoje buvo garbinamas mano Sūnus, o dabar čia ariama ir sėjama.“ Tai ištarusi Mergelė dingo. Žinia apie Marijos apsireiškimą greitai ir plačiai pasklido.

Stebuklas. Pasak kitos istorijos, vienas aklas senukas sugebėjo parodyti, kur buvo užkasta geležinė skrynia su bažnyčios dokumentais ir kitu turtu. Kai skrynia buvo iškasta, senukas atgavo regėjimą.

Bažnyčios veiksmai. Popiežiaus Pijaus VI dekretas dėl apsireiškimo autentiškumo išleistas 1775 m. rugpjūčio 17 d. Šiluvos Švč. Mergelės Marijos Gimimo bažnyčiai mažosios bazilikos titulas suteiktas 1976 m. Popiežius Jonas Paulius II vietovę aplankė 1993 m. rugsėjo 7 d.

1627 m. Šiluvoje, toje pačioje vietoje kur stovėjo pirmoji, vėl buvo pastatyta medinė bažnyčia. Atsinaujino atlaidų tradicija. Stebuklais pagarsėjo Švč. Mergelės Marijos su Kūdikiu paveikslas. 1786 m. pastatyta nauja mūrinė bažnyčia – dabartinė Švč. Mergelės Marijos Gimimo bazilika. Apsireiškimo vietoje 1924 m. baigta statyti 44 metrų koplyčia. Koplyčios viduje yra tas pats akmuo, ant kurio, tikima, apsireiškė Švč. Mergelė Marija. Per ilgą politinių pokyčių ir okupacijų istoriją Šiluva išliko dvasinių piligrimų traukos centru. Įvairūs šaltiniai nurodo, kad per atlaidus 1629 m. buvo išdalyta apie 11 000 Šv. Komunijų. XVIII a. viduryje per atlaidus atvykdavo apie 30 000 piligrimų, 1866 m. apie 40 000, 1906 m. apie 50 000. Nepriklausomybės metais tarpukariu Šiluva pritraukdavo iki 100 000 piligrimų (Liutikas 2015).

Aprašant Šiluvos istoriją remtasi labiausiai paplitusiu naratyvu, kurį oficialiai pripažįsta ir Lietuvos vyskupų konferencija. Liudas Jovaiša kritiškai analizuoja apsireiškimo datą (1612 m. ar 1608 m.), pirmosios bažnyčios fundacijos akto autentiškumo problemą, skrynioje rastų daiktų tikėtinumą. Jis teigia, kad apsireiškimo naratyvas ilgainiui transformavosi. Pavyzdžiui, vietoj Švč. Mergelės Marijos žodžių „dabar čia sėja rugius“ įsigalėjo versija „dabar čia ariama ir sėjama“ (Jovaiša 2007).

Sovietmečiu imtasi įvairių veiksmų, siekiant sustabdyti piligrimus, lankančius Šiluvą. Nepaisant antipiligriminės politikos, pagal oficialią statistiką Šiluvos atlaiduose 1956 m. apsilankė 30 000, o 1958 m. – 40 000 žmonių (Streikus 2006; 341). Apsireiškimo diskreditacija vyko spaudoje, taip pat buvo mėginta blokuoti kelius, vedančius į Šiluvą, kai kuriems vairuotojams buvo atimtos teisės. Keli piligriminių procesijų į Šiluvą organizatoriai buvo nubausti laisvės atėmimo bausmėmis. Tačiau tai nesustabdė procesijų. Jaunimas, ypač Eucharistijos bičiulių grupė, kasmet eidavo procesijose iš Tytuvėnų į Šiluvą. 1975 m. tokioje procesijoje dalyvavo iki 600 žmonių, 1977 m. – iki 1 000 (Lithuanian Bishops Conference 2009). Atkūrus Nepriklausomybę vėl gausiai keliauta į Šiluvos atlaidus. Minint apsireiškimo 400 metų jubiliejų, apie 150 000 piligrimų aplankė Šiluvą 2008 m. rugsėjo 6–15 d. (56 000 priėmė Šv. Komuniją).

Šiluva yra vienintelė oficialiai pripažinta Švč. Mergelės Marijos apsireiškimo vieta Lietuvoje. Kitos apsireiškimų vietos nėra oficialiai pripažintos. Tačiau jos dažnam piligrimui yra dvasiškai svarbios ir gali būti pripažįstamos kaip liaudies religingumo raiškos vietos. Apskritai, piligrimystės vietų Lietuvoje tinklas apima tiek oficialias šventoves, tiek neformalias apsireiškimų vietas, šventus šaltinius ir stebuklingais laikomų paveikslų vietas.

Septyni iš vienuolikos aptariamų apsireiškimų Lietuvoje įvyko sovietinės okupacijos metais (1944–1990). Šaltojo karo ir sovietinės imperijos kilimo galios laikotarpiu apsireiškimai buvo fiksuojami ir kitose Europos šalyse. Williamas Christianas (1984) 1947–1975 m. Europoje užfiksavo 171 apsireiškimą (112 iš jų 1947–1954 m.). Daugiausia apsireiškimų jis suskaičiavo Italijoje, Ispanijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Beniliukso šalyse. Tuo laikotarpiu Vakarų Europoje vešėjo baimė, kad nauja sovietų imperija gali atvesti Europą į nuniokojimą, taip paverčiant apokaliptines vizijas tikrove. Kita vertus, taip pat buvo baiminamasi, kad kai kurios Vakarų šalys (pavyzdžiui, Italija, Prancūzija) gali pasirinkti komunizmą (Maunder 2016; 122). Žinoma, apie apsireiškimus Rytų Europos šalyse, ypač pačioje Sovietų Sąjungoje, vakariečiams mokslininkams trūko informacijos.

Neoficialių apsireiškimų vietų lankymo tradicijas kūrė ir palaikė jais patikėję tikintieji. Jie sau ir artimiesiems organizuodavo keliones į šias vietas. Šios apsireiškimo vietos, iškilusios socialinės ar politinės įtampos laikais, galėtų būti vertinamos kaip pasitaikiusi galimybė skleisti jų asmeniniam religingumui, atsakas į jų pačių prašymus, atsakymų į egzistencinius klausimus paieškos rezultatas. Tada to negalėjo pasiūlyti institucinė Bažnyčia.

Keliautojai į šias apsireiškimų vietas dabartinais laikais sukūrė neoficialias Bažnyčios grupes, savotiškus subinstitucinius judėjimus, turinčius savo idėjas ir įvaizdžius, kitokius nei oficialioji Bažnyčios liturgija. Svarbus šių vietų elementas yra jų nutolimas nuo pagrindinių miestų ir miestelių. Šis atokumas padeda piligrimams apsireiškimų vietas laikyti nutolusia šventąja erdve,

sukuriančia mistišką atmosferą. Piligrimai, lankydami tokias vietas, dažnai naikina dichotomiją tarp formalaus tikėjimo sistemos ir liaudies tikėjimo, o tai Katalikų Bažnyčia stengiasi vėl atkurti.

Šiandien Lietuvoje įvykusių apsireiškimų vietas žymi kryžiai ar pastatytos mažos koplytėlės. Peleniškių, Imbrado, Maženių apsireiškimuose nebuvo aiškios Švč. Mergelės Marijos žinios. Sietynų apsireiškimo metu regėtoja buvo paprašyta aukoti bažnyčioje, Bajoriškiuose Švč. Mergelė Marija prašė melstis už nusidėjėlius, o Skiemonyse – melstis ir pasninkauti penktadieniais. Įdomu pažymėti, kad per apsireiškimą Maženuose išsigandę vaikai bandė pabėgti. Daugumoje apsireiškimų vietų, išskyrus Sietynus, buvo pranešta apie stebuklingus pagijimus. Keturnaujienoje ir Imbrade piligrimai matė įvairių stebuklingų Saulės vaizdų.

Tikėjimo varžymo ir ateizmo propagandos metais Švč. Marijos apsireiškimai buvo ženklas, tikintiesiems primenantis apie pasitikėjimą Dievu ir atnešantis laisvės viltį. Piligrimai lankė visas šias vietas, o sovietų valdžia kūrė įvairias kliūtis jas pasiekti. Sovietų valdžia, milicija ir KGB įvykus apsireiškimams pradėdavo tyrimus, regėtojai buvo verčiami atsižadėti savo pasakojimų apie apsireiškimus. Sovietinė spauda publikavo įvairius ironiško tono straipsnius. Kitas bendras apsireiškimų bruožas buvo žmonių tikėjimas įvairiais tragiškais įvykiais, nutikusiais žmonėms, kurie bandė nugriauti apsireiškimų vietose pastatytus kryžius, sunaikinti čia paliktas žvakes ar paveikslus ar suniokoti pačią vietą. Pavyzdžiui, Skiemonių sovietinio ūkio pirmininkas atvežė ir išpylė mėšlo krūvą apsireiškimo vietoje. Vėliau jis nuskendo maudydamasis jūroje Palangoje (Skrinskas 1999).

Apsireiškimai, įvykę Keturnaujienos kaime (Šakių r.), yra turbūt geriausiai žinomi iš neoficialių apsireiškimų Lietuvoje. Pirmasis Kristaus apsireiškimas čia įvyko 1969 m. lapkričio 14 d. Kristus apsireiškė Anei Matijošaitienei (1927–2012), kuri tada buvo paprasta 42 metų moteris. Po pirmojo apsireiškimo buvo keletas kitų Jėzaus Kristaus ir Švč. Mergelės Marijos apsireiškimų. Per antrąjį apsireiškimą Kristus liepė jo neapleisti. Vėliau toje pačioje vietoje regėtojos namuose apsireiškė Švč. Mergelė Marija, prašanti kalbėti rožinį už nusidėjėlius ir netikinčius žmones. A. Matijošaitienė matė ir kitų skirtingų regėjimų; keletą regėjimų toje vietoje matė ir piligrimai, lankę tą vietą. Minint pirmojo apsireiškimo dieną, lapkričio 14-ąją, kai kuriais metais susirinkusieji Suodžiuose teigė matę Saulės stebuklą.

Piligrimai lankė apsireiškimo vietą, ypač daug jų susirinkdavo lapkričio 14 d. Sovietų valdžia bandė sustabdyti maldininkų keliones į šią vietą, vertė regėtoją atsakyti pasakojimų apie apsireiškimus. Vėliau sovietai išsiuntė regėtoją į psichiatrijos ligoninę ir ten ją laikė keturis mėnesius. 1985 m. Keturnaujienoje buvo nugriautas namas, kur vyko apsireiškimai, jo vietoje pastatytas vietinis aerodromas. Namas buvo atstatytas 1993 m. Netoliese buvo pastatyta Dievo Gailestingumo koplyčia ir pašventinta 2002 m. Šiandien Keturnaujienos apsireiškimo vieta yra įtraukta į įvairius piligrimams ir turistams skirtus maršrutus, apie šią vietą ir regėtoją sukurti keli dokumentiniai filmai.

Analizuojant Švč. Mergelės Marijos apsireiškimus yra svarbu įvertinti gamtinės aplinkos įtaką. Senovėje stebuklingos galios buvo priskiriamos gamtos objektams, tokiems kaip piliakalniai, akmenys ir vandens telkiniai. Ikirikščioniškoje Lietuvoje baltai pagrindinius gamtos objektus laikė šventais. Tai buvo įvairaus pavidalo ir dydžio piliakalniai, miškai, giraitės, pavieniai

medžiai, akmenys, vandens telkiniai, daubos ir urvai. Vandens šventumą iliustruoja hidronimai, kilę anksčiau nei XIV a. pabaigoje buvo pakrikštyta Lietuva. Upės Šventoji, Šventupė, Šventelė, ežerai Šventas, Šventėžeris, Šventišius yra tik keli pavyzdžiai. Stebuklingi akmenys su pėdomis turėjo gyvūnų, žmonių ar dievybių pėdsakų.

Šiais laikais stebuklingosios vandens galios siejamos su Švč. Mergelės Marijos veikimu. Trys žinomiausi stebuklingi šaltiniai yra Vilkaviškio vyskupijoje. Alksnėnų šaltinis (2 km nuo Alksnėnų, Vilkaviškio r.) yra labiausiai žinomas dėl akių ligų gydymų. Vietiniai gyventojai tiki, kad ši stebuklingą šaltinį padovanojo Švč. Mergelė Marija, apsilankiusi šioje vietoje. Manoma, kad vanduo iš šio šaltinio yra stebuklingas ir nesugenda laikomas ilgą laiką. Netoli šaltinio buvo pastatyta maža koplytėlė.

Koplytėlės taip pat žymi stebuklingų šaltinių vietą Višakio Rūdos miškuose (Marijampolės r.), o kryžiai žymi stebuklingo šaltinio vietą Vištytyje (Vilkaviškio r.). Kai kurie žmonės tiki, kad pėda ant Skudutiškio akmens (Molėtų r.) taip pat priklauso Švč. Mergelei Marijai.

Be to, Lietuva turi keletą naujų originalių mistinių vietų. Viena jų – Merkinės piramidė, pastatyta pagal Povilo Žėko asmenines vizijas. Trijų pusių piramidė buvo pastatyta 2002 m., o stiklinis ją gaubiantis kupolas – 2009 m. Kupolo aukštis yra 12,5 m. Žmonės tiki, kad „piramidė ir kupolas sudaro harmoningą energetinę erdvę, kurioje atkuriamas išvermingos dvasinės energijos pusiausvyra, pagerėja sveikata“ (Merkinės piramidė 2013). Piramidė yra vaizdingame Dzūkijos krašto miško plote. Ši objektą į turistinius maršrutus įtraukė ir Lietuvos kelionių agentūros.

Apsireiškimų vietų lankymo motyvai

R. Blackwell (2007; 45) pabrėžia, kad religinio turizmo ir piligriminio kelionių motyvacija yra kompleksinė, daugialypė ir daugiasluoksnė. Be to, motyvacija gali keistis, kai individas religines piligrimo veiklas pakeičia į pasaulietines turistinio ir atvirkščiai, dažnai pats nesuvokdamas pokyčių.

Ralphas Turneris ir Lewisas Killianas (1972) akcentavo įvairiapusę kolektyvinio elgesio motyvaciją. Pirmiausia jie išskyrė „ego-įtrauktus“ ir „įsipareigojusius“ individus. Pirmieji yra asmeniškai įtraukti į išskirtinį įvykį, antrieji taip pat turi asmeninių ryšių su įvykiu ar jo dalyviais, bet jie yra mažiau įsitraukę. Trečia grupė žmonių, kurie vadinami „nesaugiais“, stengiasi patekti į bet kokią minią, kad ir koks būtų reikalas ar problema, nes tai jiems garantuoja saugumą ir galios jausmą. Ketvirtoji grupė žmonių yra „žiūrovai“, kurių pagrindinis motyvas yra smalsumas pamatyti, kas atsitiks. Penktoji grupė yra „pasinaudojantieji“, kurie atsiskiria nuo grupės tikslų. Jie neturi jokio ryšio su įvykiu ar istorija, dėl kurių susidarė suinteresuotų žmonių grupė. Jie dalyvauja dėl savanaudiškų tikslų, pavyzdžiui, pardavinėja maistą ar suvenyrus, atveža grupę autobusu, turi tikslą apvogti kitus dalyvius ir pan.

Remdamasis R. Turnerio ir L. Killiano pasiūlyta dalyvių tipologija, Davidas Locheris (2002) išplėtojo savo klasifikaciją, kuri padeda suprasti žmonių, keliaujančių į apsireiškimų vietas, motyvus. Pirmasis tokio keliautojo tipas gali būti „pamaldus tikintysis“, kuris itin religingas ir yra įsitikinęs, kad lankomoje vietoje tikrai įvyko dieviškos kilmės įvykis. Antrasis

tipas – „pamaldus skeptikas“ – žmogus, turintis tvirtus religinius įsitikinimus, kuris trokšta tikėti apsireiškimo tikrumu, tačiau iš pirmo žvilgsnio nėra tikras. Trečiasis tipas yra „abejojantis dalyvis“, kuris labiau domisi pačia apsireiškimo istorija nei su ja susijusiomis religinėmis prasmėmis. Galiausiai, išskiriamas ketvirtasis tipas – „netikintis“, tai žmogus, kuris netiki, kad įvyko stebuklingas apsireiškimas, ir stengiasi išvengti tokios vietos lankymo.

2008 m. buvo atliktas piligrimų vertybių ir tapatumo tyrimas, kurio metu buvo apklausta 400 katalikų piligrimų nuo 14 iki 74 metų (Liutikas 2009). Respondentams atrinkti buvo taikomas tikslinės atrankos metodas. Buvo apklaustos organizuotos piligrimų, vykstančių į Švč. Mergelės Marijos apsireiškimų vietas (N = 250, daugiausia į Šiluvą, Lurdą ir Medžiugorjė) ir kitas religinės piligrimystės vietas (N = 150), grupės. Iš viso buvo apklaustos 23 religinių piligrimų grupės. Tyrimas parodė, kad ne visi religiniai piligrimai remiasi katalikiškais vertybėmis. Trys iš dešimties piligrimų tikėjo reinkarnacija ir gamtinėmis dvasiomis ar dievybėmis. Septyni iš dešimties piligrimų tikėjo stebuklais, aštuoni iš dešimties – Švč. Mergelės Marijos apsireiškimais (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. **Piligrimų religinės nuostatos, proc.**

Ar tikite...	Taip, tikiu	Greičiau tikiu, nei netikiu	Greičiau netikiu, nei tikiu	Ne, netikiu
Dievu	86	10	2	2
Stebuklais	44	24	15	17
Piktosiomis dvasiomis, šėtonu	34	23	13	30
Antgamtinio pasaulio egzistavimu	44	22	12	22
Gyvenimu po mirties	67	14	6	13
Išganymu ir nuodėmių atleidimu	65	17	7	11
Švč. Mergelės Marijos apsireiškimais	64	17	7	12
Reinkarnacija (sielų persikūnijimu)	10	17	23	50
Gamtos dvasiomis, dievybėmis	11	15	25	49
Likimu	35	24	14	27

Šaltinis: D. Liutikas (2009).

Atlikus faktorių analizę, pagal pasaulėžiūrą ir tikėjimo nuostatas piligrimai buvo suskirstyti į tris grupes. Pirmajai grupei priklauso tie, kurie pripažįsta anapusinį, nepažįstamą ir gąsdinantį, žemiškais dėsniais nesiremiantį pasaulį. Šios grupės piligrimams būdingas tikėjimas antgamtinio pasaulio egzistavimu, piktosiomis dvasiomis, šėtonu, gyvenimu po mirties ir tikėjimas stebuklais. Antrajai nuostatų grupei, kurią galima pavadinti tradicine religine, būdingas tikėjimas Dievu, išganymu ir nuodėmių atleidimu, Švč. Mergelės Marijos apsireiškimais. Piligrimų, atstovaujančių šiai nuostatų grupei, gyvenime religija yra labai svarbi. Trečioji nuostatų grupė – orientalistinė ar panteistinė, kuriai būdingas tikėjimas reinkarnacija, gamtos dvasiomis, dievybėmis, likimu (karma – Rytų filosofijoje) (Liutikas 2009; 91). Tikėjimas reinkarnacija rodo, kad netgi dalis religinių piligrimų nesuvokia, jog katalikų tikėjimas ir sielų persikūnijimas yra visiškai skirtingi dalykai. Tai dar kartą parodo dažnai sinkretinį „tikinčiųjų“ religinį tapatumą.

Tokias religinių piligrimų nuostatas patvirtina ir bendri religingumo tyrimai Lietuvoje. Anot Eglės Laumenskaitės (2015; 406), katalikiškumas Lietuvoje siejasi su krikštu ir istorine nacionaline tradicija. Dalis nominalių katalikų (apie 20 proc.) mano, kad būti kataliku užtenka krikšto, be jokių kitų išipareigojimų, kiti bažnyčią lanko per didžiąsias metų šventes (Kalėdas, Velykas) ir vieną kartą per metus atlieka išpažintį. Tokie proginiai „tikintieji“ sudaro beveik pusę visų Lietuvos katalikų (ten pat; 407).

Taigi piligrimų, keliaujančių į Švč. Mergelės Marijos apsišviškimo vietas, motyvai priklauso nuo daugelio veiksnių, kurių svarbiausi yra gyvenimo patirtis, tikėjimo stiprumas (religingumo lygis), socialinė ir kultūrinė įtaka. Piligrimai į apsišviškimo vietą vyksta turėdami aiškų tikslą ir konkretų vietos įvaizdį. Tikriems religinių motyvų vedamiems piligrimams apsišviškimo vieta tampa jų dvasinio gyvenimo simboliu, reprezentuojančiu jų pasaulėžiūrą ir tvarkos supratimą (Davis and Boles 2003).

Svarbus piligrimystės motyvas yra noras išreikšti savo socialinį ar asmeninį tapatumą. Religija yra vienas iš pagrindinių religinio tapatumo formavimo ir palaikymo šaltinių, apimanti tiek asmeninę religinę patirtį, tiek bendruomeninius ryšius su tos pačios religijos tikinčiaisiais. Stiprus religinis tapatumas yra būdingas Lietuvos religiniams piligrimams. Jie religijos vaidmeniui savo gyvenime vertina kaip svarbų ar būtina. Aštuoni iš dešimties piligrimų religijos vaidmeniui savo gyvenime suteikia nuo 8 iki 10 balų dešimties balų skalėje (Liutikas 2009).

Tyrimai rodo, kad pagrindiniai religinių piligrimų motyvai buvo Dievo malonės siekis, prašymai sveikatos, dėkingumo parodymas Jėzui ar Švč. Mergelei Marijai, dvasinis ieškojimas ir atsinaujinimas. Šiuos motyvus išsakė daugiau nei pusė respondentų iš Lietuvos (Liutikas 2009). Natūralu, kad piligrimai, kurie turi sveikatos problemų, į stebuklingą vietą išsiruošė tikėdamiesi pasveikti. Gana dažnai piligrimystė yra paskutinė viltis sulaukti pagalbos. Apsireiškimo vietos ar stebuklingų paveikslų vietos taip pat traukia piligrimus, norinčius išvysti stebuklą, greičiau išspręsti kasdienes problemas ar pasiekti vidinius tikslus. Kelionės priežastis retai būna viena, tačiau, renkantis kelionę, dažnai pagrindinis vaidmuo tenka svarbiausiam motyvui.

Dabartinėse apsišviškimo vietose piligrimai bando bendrauti ar užmegzti kokį nors ryšį su regėtoju (-ais), jei jis (ji arba jie) dar yra gyvas (-a, -i). Vertingiausia kelionė, kai atsiranda galimybė būti apsišviškimo liudininku ar net pamatyti stebuklingus ženklus apsišviškimo metu.

Kaip pažymėjo Philipas Davisas ir Jacqueline Boles (2003), piligrimai nėra pasyvūs regėtojų veiklos žiūrovai ar kelionės organizatorių planų dalyviai. Jie aktyviai kuria, taip pat pritaiko įvairias apsišviškimo prasmes ir vertinimus, savo kelionę ir dalykus, kurie, jų manymu, patvirtina Švč. Mergelės Marijos buvimą tam tikru metu ir tam tikroje vietoje. Kitaip sakant, jie aktyviai užsiima simbolių kūrimu, priskirdami reikšmes objektams, identifikuodami ir aiškindami egzistuojančius ženklus.

Tikintieji mano, kad piligriminės kelionės į apsišviškimo ir kitas stebuklingas vietas yra būdas, padedamiems Švč. Mergelės Marijos, sutikti Dievą. Kai kuriose apsišviškimo vietose, kaip antai Medžiugorjėje, piligrimai bando pirmieji susipažinti su Švč. Mergelės Marijos perduodamomis žiniomis. Robertas Orsis (2008) rašo, kad į apsišviškimo vietas žmones traukia santykio tarp žmogaus ir šventosios Mergelės Marijos paieška. Tai ir susidomėjimas regėtojų

užmegztu santykiu, ir noras patiems užmegzti tokį santykį. Tokiame santykiyje su dieviška būtybe susipina troškimai ir vaizdiniai, baimės ir realūs poreikiai.

Tapatumo ir vertybių raiška dažnai vyksta įgyvendinant specialias praktikas ir ritualus kelionės metu ar piligrimystės vietoje. Piligriminių kelionių metu tikinčiųjų elgesys taip pat pasižymi įvairiais simboliais ir prasmėmis. Be abejo, kai kurie ritualai ir apeigos yra bendresni, o kai kurie būdingi tik paskiroms grupėms. Religiniai piligrimai kai kurias apeigas sieja su natūraliai randamais elementais paskirties vietoje arba pakeliui į ją. Tokių apeigų pavyzdžiai yra braidžiojimas šaltinių vandenyje, veido prausimasis. Dalis ritualų priklauso nuo esamų galimybių tikslo vietoje. Pavyzdžiui, jei įmanoma, piligrimai namo parsiveža švento vandens, aplanko kitas bažnyčias, specialius muziejus. Paprastai piligrimai stebuklingose vietose yra linkę palikti tai, kas jų kelionei gali suteikti prasmę arba pažymėti kelionę ir jos motyvus. Dažniausiai jie palieka votus, taip pat vidines intencijas (kartais parašytus ant popieriaus) arba maldas. Katalikų tradicijoje išpažintis ir atgaila atveria galimybę palikti nuodėmes ir nuodėmių kelią. Dėkingumas gali būti išreikštas paliekant įvairius padėkos užrašus ant sienų, grindų plytelių, taip pat pinigine auka.

Tikėjimo patirtis turi įtakos tiek pačios kelionės motyvams, tiek skirtingų ritualų atlikimui. Piligrimų grupių stebėjimas parodė, kad keliautojai savo kelionę skiria maldai ar meditacijai, bendravimui religinėmis temomis, gyvenimo prasmės problemų analizei. Kai kurios piligrimų grupės mieliau meldžiasi kalbėdamos rožinį, kitos gieda ar skaito maldas iš knygų ir pan. Tradicinės piligrimystės ritualai dažnai susipina su bendraisiais religinės praktikos ritualais, tokiais kaip kasdienis dalyvavimas šventose Mišiose ir nuodėmių išpažinimas. Išpažintis ir atgaila už nuodėmes yra tipiški piligrimystės komponentai. Dauguma su stebuklais susijusių Lietuvos vietų (Šiluva, Aušros vartai, Trakai, Pivašiūnai, Žemaičių Kalvarija ir kt.) yra lankomos per atlaidus. Atgaila (neprisirišimas prie nuodėmės), taip pat išpažinties sakramentas, Eucharistija ir malda popiežiaus intencijomis katalikiškoje tradicijoje yra pagrindinės sąlygos gauti visuotinius atlaidus.

Viena iš svarbiausių piligrimystės patirčių yra bendruomeniškumo jausmas. Kaip pažymi V. Turneris ir E. Turner (1978), *communitas* arba bendruomeniškumo jausmo pasiekimas yra pagrindinė piligrimų motyvacija. Bendruomeniniai jausmai pasireiškia tada, kai asmuo toje pačioje stebuklingoje vietoje veikia kartu su kitais žmonėmis, kurie čia atvyko turėdami panašių motyvų, vertybių ir tapatumą. Ryšio su grupe jausmas išreiškiamas ir ateityje vykdomais veiksmais, tokiais kaip bendri susitikimai, bendros maldos ir kelionės, vienodi stebuklingo reiškinių paaiškinimai.

Nors piligriminė kelionė yra susijusi su asmeninių ar bendruomeninių vertybių ir tapatumo raiška, šiais laikais, kaip ir viduramžiais, kai kurie piligrimai keliauja dėl pažintinių ar socialinių motyvų. Tokie asmenys kelionę pasirenka norėdami pajvairinti atostogas ar savaitgalį, patirti naujų emocijų ar tiesiog vedami smalsumo. R. Blackwell (2007) teigė, kad šių dienų religinę piligrimystę galime vertinti kaip nuotykių galimybę. Daugelis piligriminių vietų, ypač Švč. Mergelės Marijos apsireiškimų vietas, yra atokiose vietovėse, kurios pasižymi vaizdingais kraštovaizdžio elementais.

Tokius, ne religinius, keliautojų motyvus patvirtina ir mūsų anksčiau daryti tyrimai (Liutikas 2009). Šventumo paieška nebėra išskirtinis religinių piligriminių kelionių elementas. Dvasinio atsinaujinimo, atgailos, padėkos ar kitų dvasinių motyvų noras piligriminėse kelionėse susiliejo su noru gerai praleisti laisvalaikį ar atostogas, užmegzti naujus socialinius ryšius. Kiti piligrimų paminėti ne religiniai kelionės motyvai: galimybė pakeisti ar išreikšti save, nauji išpūdžiai pasirenkant tokio tipo keliones, atsinaujinimas, pasitenkinimas įveikus fizinius kelionės sunkumus ar pasiruošimas mirčiai (ten pat). Tačiau daugumą keliautojų vienija vienas bendras noras. Tai geresnio fizinio ir dvasinio gyvenimo paieška.

Išvados

Švč. Mergelės Marijos apsireiškimai vyksta vietose, kuriose priešinamasi politiniams, socialiniams ar moraliniams pokyčiams. Tai patvirtina ir Lietuvoje užfiksuoti Švč. Mergelės Marijos apsireiškimai. Septyni iš vienuolikos išskirtų apsireiškimų Lietuvoje įvyko sovietinės okupacijos metais (1944–1990), kiti – religinių konfliktų arba karo laikotarpiu. Taigi bažnyčios persekiojimas ar valdžios keliami įtampa sudaro prielaidas nutikti apsireiškimui. Bažnyčios gynyba nuo jos priešų tapo tradicine apsireiškimų funkcija.

Katalikų bažnyčia labai rimtai vertina Švč. Mergelės Marijos apsireiškimų autentiškumą. Tarp Vatikano pripažintų apsireiškimų, kurių vietas aplankė ir popiežius, yra ir Šiluvoje XVII a. pradžioje įvykęs apsireiškimas. Vertindama apsireiškimus, Bažnyčios komisija dažniausiai padaro vieną iš trijų išvadų: nustatoma antgamtinė apsireiškimo prigimtis, nenustatoma antgamtinė įvykio prigimtis arba nustatoma ne antgamtinė įvykio prigimtis. Tačiau visuomet apsireiškimai lieka atviri įvairioms kitoms interpretacijoms ir skirtingų tikslų siekimui.

Apsireiškimų istorijos dažnai padeda Katalikų Bažnyčiai ir suteikia impulsą jos atsinaujinimui, atsivertimams ir stebuklingiems pagijimams. Apsireiškimų vietos tampa socialine realybe: į jas keliauja piligrimai, dalijamasi jose patirtais išgyvenimais, nuolat kuriama ir interpretuojama apsireiškimo istorija, atsiranda socialinių ryšių tinklas, susijęs su apsireiškimo vieta. Interneto tinklai ir fotografijų sklaida šiandien leidžia su apsireiškimų vietomis susipažinti vis didesnei visuomenės daliai.

Švč. Mergelės Marijos apsireiškimai atveria kelius diskursui apie jos vaidmenį šiuolaikiniame pasaulyje. Tyrinėtojai kelia klausimą, kiek pati Švč. Mergelė Marija ir jos kulto interpretacijos yra „socialinis ar religinis konstruktas“ (Hamington 1995) ir kokią dalį šios sukonstruotos realybės priima Katalikų Bažnyčia. Tačiau galime teigti, kad nenykstantis Švč. Mergelės Marijos apsireiškimų fenomenas yra galinga religinė jėga, ne visada suvaldoma ir Katalikų Bažnyčios. Kai kurios apsireiškimų vietos tampa liaudies religingumo vietomis, o apsireiškimai – priešinimosi kai kurioms modernios visuomenės ydoms forma.

Apsireiškimų vietos yra populiaros piligrimystės vietos. Keturios (Šiluva, Imbradas, Ketur-naujiena ir Skiemonys) iš dvidešimties pagrindinių Lietuvos piligrimystės vietų yra susijusios su Švč. Mergelės Marijos apsireiškimais. Keliaudami į oficialiai nepripažintas Švč. Mergelės Marijos apsireiškimų vietas piligrimai tartum praplečia oficialios katalikiškos patirties galimybes. Tokių kelionių motyvai gali būti labai įvairūs, tačiau galima Švč. Mergelės Marijos parama ir

viltis būti išgirstam išlieka svarbūs veiksniai tikinčiojo pasirinkimuose. Nors piligrimų kelionės lemia religinės vertybės ir tapatumas, jų grupėse yra keliautojų, nesiremiančių katalikiška pasaulėžiūra ar keliaujančių ne dėl religinių motyvų.

Literatūra

- Apolito, Paolo. 1998. *Apparitions of the Madonna at Oliveto Citra: Local Visions and Cosmic Drama*. University Park, PA: Pennsylvania State University Press.
- Beit-Hallahmi, Benjamin; Argyle, Michael. 1997. *The Psychology of Religious Behaviour, Belief and Experience*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315812601>
- Berryman, Edward. 2001. „Medjugorje's Living Icons: Making Spirit Matter (for Sociology)“, *Social Compass* 48 (4): 593–610. <https://doi.org/10.1177/003776801048004009>
- Blackwell, Ruth. 2007. „Motivation for Religious Tourism, Pilgrimage, Festivals and Events“ in Razaq Raj and Nigel D. Morpeth (eds.) *Religious Tourism and Pilgrimage Festivals Management. An International Perspective*. Wallingford: CABI: 35–47. <https://doi.org/10.1079/9781845932251.0035>
- Burkus, Jonas. 1997. *Apsireišimai. Azijoje ir Afrikoje*. Vilnius: Lumen.
- Burkus, Jonas. 1998. *Apsireišimai. Europoje ir Amerikoje*. Vilnius: Lumen.
- Caroll, Michael P. 1983. „Visions of the Virgin Mary: The Effect of Family Structures on Marian Apparitions“, *Journal for the Scientific Study of Religions* 22 (3): 205–221. <https://doi.org/10.2307/1385966>
- Caroll, Michael P. 1985. „The Virgin Mary at La Sallette and Lourdes: Whom did the Children See?“, *Journal for the Scientific Study of Religions* 24 (1): 56–74. <https://doi.org/10.2307/1386275>
- Christian, William Jr. 1984. „Religious Apparitions and the Cold War in Southern Europe“ in Eric R. Wolf (ed.) *Religion, Power and Protest in Local Communities*. Berlin: Mouton Publishers: 239–266. <https://doi.org/10.1515/9783110861167-012>
- Davis, W. Philip; Boles, Jacqueline. 2003. „Pilgrim Apparition Work: Symbolization and Crowd Interaction when the Virgin Mary Appeared in Georgia“, *Journal of Contemporary Ethnography* 32 (4): 371–402. <https://doi.org/10.1177/0891241603253492>
- Digance, Justine. 2006. „Religious and Secular Pilgrimage. Journeys Redolent with Meaning“ in Dallen J. Timothy and Daniel H. Olsen (eds.) *Tourism, Religion and Spiritual Journeys*. London: Routledge: 36–48.
- Eliade, Mircea. 1997. *Šventybė ir pasaulietiškas*. Vilnius: Mintis.
- Gendrėnas, Juozapas. 1930. *Šiluvos knygelė. Garbinimui stebuklingos Šv. P. Marijos Šiluvoje*. Šiluva: išleido J. Gendrėnas.
- Yla, Stasys. 1970. *Šiluva žemaičių istorijoje*. Putnam, CT: Krikščionis gyvenime.
- Hamington, Maurice. 1995. *Hail Mary? The Struggle for Ultimate Womanhood in Catholicism*. London: Routledge.
- Hood, Ralph W. Jr.; Hill, Peter C.; Spilka, Bernard. 2009. *The Psychology of Religion. An Empirical Approach. Fourth Edition*. New York, London: The Guilford Press.
- Horsfall, Sara. 2000. „The Experience of Marian Apparitions and The Mary Cult“, *The Social Science Journal* 37 (3): 375–384. [https://doi.org/10.1016/S062-3319\(00\)00075-6](https://doi.org/10.1016/S062-3319(00)00075-6)
- James, William. 2002 [1902]. *Varieties of Religious Experience. A Study in Human Nature. Centenary Edition*. London: Routledge.
- Jovaiša, Liudas. 2007. „Švč. Mergelės Marijos apsireišimas Šiluvoje“, *Naujasis Židinys-Aidai* 11–12: 511–518.
- Jucewicz, Ludwik. 1840. *Historia Fundowania Zagubienia i Przywrócenia Kościoła N. P. Cudownej Szydłowskiej*.

- Kairaitytė, Aušra. 2008. „Mergelės Marijos apsireiškimų traktuotė lietuvių folklore“, *Soter* 28 (56): 155–165.
- Kamuntavičienė, Vaida. 2009. „Šiluvos parapija XVII a.“, *Meno istorija ir kritika. Nr. 5. Šiluva Lietuvos kultūroje*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla: 9–18.
- Katela, Paulius. 1937. *Šiluvos Marijos šventovės istorija*. [S. l.]: išleido P. Katela.
- Katela, Paulius. 1939. *Šiluva. Dievo Motinos šventovė. Šiluva lietuvių kataliko garbė ir pasididžiavimas*. Šiluva: išleido kun. P. Katela.
- Kauno arkivyskupijos kurija, Katalikų interneto tarnyba. 2013. „The Shrine of Our Lady of Siluva“. Prieiga internetu: <http://www.siluva.lt/index.php?id=66> (žiūrėta 2013 01 07).
- Kviklys, Bronius. 1980–1987. *Lietuvos bažnyčios. T. 1–6*. Chicago, IL: Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla.
- Laumenskaitė, Eglė. 2015. „The Role of Formal Belief and Religious Indifference in Accepting the Conformist Social Orientation in Post-soviet Society: The Lithuanian Case“, *Zarządzanie w Kulturze* 16 (4): 403–426.
- Lietuvos piligrimų bendrija. 2013. „Švč. Mergelės Marijos apsireiškimų vietos Lietuvoje“. Prieiga internetu: <http://www.pilgrimai.lt/lietuvoje/> (žiūrėta 2013 01 07).
- Lithuanian Bishops Conference. 2009. *Pilgrim Route of John Paul II in Lithuania: Guidebook*. Vilnius: Catholic Internet Service.
- Liutikas, Darius. 2005. „Piligriminių vietų tinklas Lietuvoje: geografinė retrospektyva“, *Geografijos metraštis* 38: 147–163.
- Liutikas, Darius. 2009. *Piligrimystė. Vertybių ir tapatumo išraiškos kelionėse*. Vilnius: Lietuvos piligrimų bendrija.
- Liutikas, Darius. 2012. „Experiences of Valuistic Journeys: Motivation and Behaviour“ in Richard Sharpley and Philip R. Stone (eds.) *Contemporary Tourist Experience: Concepts and Consequences*. London and New York: Routledge: 38–56.
- Liutikas, Darius. 2015. „In search of Miracles: Pilgrimage to the Miraculous Places“, *Tourism Review* 70 (3): 197–213. <https://doi.org/10.1108/tr-08-2013-0046>
- Locher, David. 2001. *Collective Behavior*. Upper Saddle River, NJ: Pearson Education Inc.
- Maksvytis, Simas. 2010. „Bažnyčios mokymas apie Dievo Motinos Marijos apsireiškimus ir jų reikšmė dabarčiai“, *Soter* 34 (62): 43–53.
- Maksvytis, Simas. 2013. „Privačių apreiškimų santykis su dieviškuoju Apreiškimu“, *Soter* 48 (76): 27–46. [https://doi.org/10.7220/1392-7450.48\(76\).2](https://doi.org/10.7220/1392-7450.48(76).2)
- Margry, Jan Peter. 2009, „Marian Interventions in the Wars of Ideology: The Elastic Politics of the Roman Catholic Church on Modern Apparitions“, *History and Anthropology* 20 (3): 243–263. <https://doi.org/10.1080/02757200903112628>
- Maunder, Chris. 2016. *Our Lady of the Nations. Apparitions of Mary in Twentieth Century Catholic Europe*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198718383.003.0001>
- Merkinės piramidė. 2013. „Istorija“. Prieiga internetu: <http://www.merkinespiramide.lt/istorija> (žiūrėta 2013 01 07).
- Nolan, Mary Lee; Nolan, Sidney. 1989. *Christian Pilgrimage in Modern Western Europe*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- Orsi, Robert. 2008. „Abundant History: Marian Apparitions as Alternative Modernity“, *Historically Speaking* 9 (7): 12–16. <https://doi.org/10.1353/hsp.2008.0033>
- Perry, Nicholas; Echeverria, Loreto. 1988. *Under the Heel of Mary*. London and New York: Routledge.
- Post, Paulius; Pieper, Jos; Van Uden, Marinus. 1998. *The Modern Pilgrim. Multidisciplinary Explorations of Christian Pilgrimage*. Leuven: Peeters Publishers.
- Tikėjimo Doktrinos kongregacija. 2012. „Norms regarding the Manner of Proceeding in the Discernment of Presumed Apparitions or Revelations“. Prieiga internetu: <http://www.vatican.va/>

- roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19780225_norme-apparizio-ni_en.html (žiūrėta 2015 03 18).
- Scott, Robert A. 2010. *Miracle Cures. Saints, Pilgrimage, and the Healing Powers of Belief*. Berkeley: University of California Press.
- Skrbiš, Zlatko. 2005. „The Apparitions of the Virgin Mary of Medjugorje: The Convergence of Croatian Nationalism and Her Apparitions“, *Nations and Nationalism* 11 (3): 443–461. <https://doi.org/10.1111/j.1354-5078.2005.00213.x>
- Skrinskas, Gedvydas Robertas. 1999. *Piligrimo vadovas. Po stebuklingas Marijos vietas*. Kaunas: Judex.
- Smilingytė-Žeimienė, Skirmantė. 2011. „Lurdo Švč. Mergelės Marijos kelias į Lietuvą“ kn. Gabija Surdokaitė (sud.) *Virgo venerabilis: Marijos paveikslas Lietuvos kultūroje*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas: 262–286.
- Streikus, Arūnas. 2006. „Atlaidai Žemaičių Kalvarijoje ir Šiluvoje: jų pobūdis bei reikšmė sovietmečiu“, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis* 28: 339–344.
- Turner, Ralph H.; Killian, Lewis M. 1972. *Collective Behavior*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Turner, Victor; Turner, Edith. 1978. *Image and Pilgrimage in Christian Culture*. New York: Columbia University Press.
- Vaišnora, Juozas. 1958. *Marijos garbinimas Lietuvoje*. Roma: Lietuvos katalikų mokslo akademijos leidinys.
- Valančius, Grigas. 1978. *Žemaičių Didysis. Istoriobiografiniai pasakojimai. I–II d.* Los Angeles, CA: LŠST J. Daumanto kuopa.
- Valančius, Motiejus. 1854 [2013]. *Žemaičių vyskupystė (Raštai. T. 6)*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Veblaitis, Petras. 1940. *Šiluvos bažnyčia ir jos infulatai. Pluoštas istorinių žinių*. Kaunas: išleido P. Veblaitis.
- Vyšniauskas, Nerijus. 2015. „Dievo Motinos apsireiškimas Šiluvoje: istorinis, teologinis, etnologinis aspektai“, *Soter* 53 (81): 55–67. [https://doi.org/10.7220/2335-8785.53\(81\).4](https://doi.org/10.7220/2335-8785.53(81).4)
- Zimdars-Swartz, Sandra L. 1989. „Popular Devotion to the Virgin. The Marian Phenomena at Melleray, Republic of Ireland“, *Archives des sciences sociales des religions* 67 (1): 125–144. <https://doi.org/10.3406/assr.1989.1373>
- Zimdars-Swartz, Sandra L. 1991. *Encountering Mary: From La Salette to Medjugorje*. Princeton, NJ: Princeton University Press.